

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація

У записці розглянуто поточну ситуацію щодо підготовки фахівців для аграрного сектору економіки системою освіти України. Проаналізовано ключові проблеми у цій сфері та запропоновано кроки для їх вирішення.

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Напередодні вступної кампанії 2018 року в експертних колах та серед стейкхолдерів освітньої галузі актуалізувалося обговорення проблем, які стосуються підготовки фахівців для аграрного сектору економіки системою освіти України. Непересічна важливість цих питань пояснюється тим, що в Україні орієнтовно 67 % дітей навчаються в місті і 33 % дітей – у селі. 2017 року на місця держзамовлення вступили 85 % міських дітей та 15 % сільських.

Довідково: За даними CEDOS, 55 % випускників сільських шкіл навіть не пробували вступати до університетів: хтось не здолав ЗНО, хтось вступав до коледжів, технікумів та профтехучилищ, а хтось просто нікуди не вступав (див. Додаток).

Тобто існує досить вагомий дисбаланс у якості шкільної освіти в містах і на селі, а відтак – підготовки учнів міста і села до проходження ЗНО і, відповідно, вступу до ВНЗ.

Ще однією важливою проблемою є вражаюче недостатні обсяги держзамовлення на підготовку фахівців аграрного профілю. Маючи аграрну галузь, яка приносить до бюджету України значну кількість надходжень (14 % ВВП України та близько третини надходжень до державного бюджету), на 2017 рік було визначено загальнодержавну потребу в підготовці бакалаврів за денною формою навчання для випускників середньої школи за спеціальністю «Захист і карантин рослин» – 97 місць державного замовлення, «Садівництво та виноградарство» – відповідно 55, «Водні біоресурси та аквакультура» 64, що **не відповідає національним інтересам та запитам виробництва.**

Довідково: В Україні нині понад 10,5 млн. га лісових угідь, у лісовому господарстві працює майже 500 підприємств різних форм власності, а державне замовлення на підготовку фахівців-бакалаврів денної форми

навчання за спеціальностями «Лісове господарство» – 218 місць, «Деревооброблювальні та меблеві технології» – відповідно 60¹.

Загалом можна відзначити, що вказані проблеми стосуються не лише підготовки фахівців аграрного сектору і не лише випускників сільських шкіл. **Відносно невисока якість сільської освіти** впливає на можливості вступу сільських дітей на будь-які спеціальності. Важливим напрямком освітньої політики щодо сільської середньої освіти стала організація опорних шкіл, в яких зібрані кращі педагогічні кадри мікрорегіону, що дає можливість отримувати сільським учням більш якісну освіту, співставну за цим показником із міськими школами.

Підставою для створення мережі опорних шкіл став результат аналізу статистичних даних і процесу реформи з децентралізації влади. Так, за інформацією Міністерства освіти і науки, понад 60 % сільських дітей навчаються в класах з наповненістю менше 15 учнів, з них 33,5 % дітей навчаються у класах, де менше 10 учнів. Часто в таких школах один учитель читає більше трьох предметів, що нівелює шанси цих школярів на отримання якісної освіти. З цього приводу слушною є думка Міністра освіти і науки України Л. Гриневич: «Люди, що промовляють гасло «немає школи – немає села», втрачають з поля зору найголовніше – школа існує заради дитини, а не дитина існує для того, щоб стояла будівля школи чи оплачувалися години вчителя. Школа потрібна для того, аби наші діти отримували якісну освіту, яка стане для них квитком у майбутнє. І тому наша мета – створити таку інфраструктуру закладів, щоб ми могли підвезти до якісної, добре обладнаної школи, в якій є хороші вчителі, кожного українського школяра»².

¹ Завтра село залишиться без фахівців: Результати вступної кампанії стали неприємною несподіванкою для аграрних вишів [Електронний ресурс] // Голос України, 25.10.2017. – Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/295079>

² Лілія Гриневич: 33,5% сільських дітей навчаються у класах, де менше 10 учнів [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/usivnovivni-novini-2017-03-20-liliya-grinevich-33,5-silskix-ditej-navchayutsya-u-klasax,-de-menshe-10-uchniv>

Очевидно, що на цьому шляху теж виникає чимало проблем: від забезпечення суто просторової доступності опорних шкіл для учнів до забезпечення роботою вчителів з ліквідованих малокомплектних сільських шкіл. Проте можна з упевненістю стверджувати, що розвиток сільської освіти пролягає саме у напрямку створення опорних шкіл та вирішення супутніх проблем, які на цьому шляху виникають, але аж ніяк не у відмові від самої ідеї.

Через складну демографічну ситуацію та глобалізацію в сільській місцевості діє багато шкіл із малою наповнюваністю, які не можуть забезпечити належної якості навчання. Тому такі малокомплектні школи мають можливість стати філією опорної школи і, зазвичай, виконують функції початкової школи. Для дітей та педагогічних працівників з інших населених пунктів забезпечується підвезення до опорної школи. Кількість учнів (вихованців) опорного закладу (без врахування учнів філій), як правило, становить не менше 200 осіб.

У 2017 році з державного бюджету виділено 200 мільйонів гривень на закупівлю автобусів, 300 мільйонів гривень на обладнання природничо-математичних кабінетів, 209,5 мільйонів гривень для забезпечення належних умов дітям з особливими освітніми потребами. Державний фонд регіонального розвитку направив 737 мільйонів гривень на освітні проекти.

В межах спільного проекту Міністерства освіти і науки України та Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України в 200 школах (більшість з яких опорні) по всій країні буде створено новий освітній простір. Передбачено реконструкцію, капітальний ремонт будівель навчальних закладів, впровадження енергоефективних технологій, встановлення обладнання та програмного забезпечення, проведення в школи швидкісного інтернету, Wi-Fi, створення умов для інклюзивного навчання, ремонт під'їзних доріг, а також створення безбар'єрного простору.

Станом на серпень 2017 року функціонувало 338 опорних закладів освіти (з них – 96 в ОТГ) та 744 філій. В опорних школах здобувають освіту 158 тисяч учнів, 34 тисячі навчаються у філіях³.

Поки ж триває цей процес підвищення якості сільської шкільної освіти, Міністерство освіти і науки України, враховуючи досвід вступної кампанії 2017 року, збільшило сільський коефіцієнт (СК) для вступників на аграрні спеціальності до 1,05⁴, що, до певної міри, ліквідує існуючий дисбаланс у можливостях отримання вищої освіти за аграрними спеціальностями для випускників сільських і міських шкіл.

Зауважимо, що проблема незбалансованості державного замовлення на підготовку спеціалістів аграрних спеціальностей із потребами аграрного сектору української економіки актуальна не лише для аграрного сектору, а й для української економіки в цілому, про що свідчить стала тенденція працевлаштування випускників ВНЗ різних ступенів акредитації не за отриманим фахом.

Довідково: Дослідження Інституту соціології НАН України, які в моніторинговому режимі здійснюються з 1992 рок, свідчать, що близько 60 % українців не можуть знайти роботу за набутою спеціальністю, а 25 % готові пожертвувати спеціальністю заради отримання роботи. Розбалансованість ринку праці значною мірою викликана відсутністю системної взаємодії між зацікавленими сторонами: органами державного управління, системою професійної освіти, працівниками та роботодавцями. Станом на 1 вересня 2017 року, 48 % зареєстрованих безробітних мали вищу освіту, 34 % – професійно-технічну, 18 % – загальну середню освіту⁵.

Одним із напрямків вирішення цієї проблеми є запровадження регіонального замовлення на підготовку фахівців. Кабінетом Міністрів

³ Опорні школи [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/oporni-shkoli>

⁴ Наказ Міністерства освіти і науки України № 1378 від 13 жовтня 2017 року «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з питань прийому на навчання до закладів вищої освіти» [Електронний ресурс] // Верховна рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1397-17/print1509616285569731>

⁵ Кількість безробітних станом на 1 вересня скоротилася на 12% у порівнянні з відповідною датою 2016 року [Електронний ресурс]// Урядовий портал. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250263431>

України прийнято розпорядження від 25 жовтня 2017 року № 831-р «Питання управління державними закладами професійної (професійно-технічної) освіти, підпорядкованими Міністерству освіти і науки», в якому передбачено до завершення процедури передачі з державної власності у комунальну власність підпорядкованих МОН державних закладів професійної (професійно-технічної) освіти, передачу окремих функцій з управління обласним, Київській міській державним адміністраціям. А саме: розроблення та реалізація регіональних програм підготовки кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів регіону, організація діяльності регіональних рад професійно-технічної освіти, оперативне управління майном закладів освіти, проведення моніторингових досліджень потреб регіонального ринку праці, формування та розміщення регіонального замовлення на підготовку кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів.

11 квітня 2018 року в ході засідання Уряду ухвалено ряд нормативно-правових актів, спрямованих на оновлення методичної, матеріально-технічної бази закладів освіти. Зокрема, схвалено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів». Законопроектом пропонується до державного замовлення на підготовку робітничих кадрів у ПТНЗ додати регіональне замовлення та передбачити механізм формування регіонального замовлення⁶. У Законопроекті введено та визначено нові необхідні терміни та поняття:

Регіональне замовлення на підготовку кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів – це засіб регіонального регулювання задоволення потреб економіки регіону та суспільства у кваліфікованих кадрах, підвищення освітнього потенціалу нації, забезпечення конституційного права

⁶ Формування регіонального замовлення для професійної освіти, а також створення навчально-практичних центрів з сучасним обладнанням [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/regionalnogozamovlennya-dlya-profesiynoi-osviti.pdf>

громадян на здобуття освіти відповідно до їх покликань, інтересів та здібностей.

Регіональний замовник - обласна, Київська міська державні адміністрації.

Виконавець регіонального замовлення - заклад професійної (професійно-технічної) освіти, який пройшов конкурсний відбір та з яким укладено регіональний контракт на підготовку кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів за регіональним замовленням.

Регіональне замовлення формують обласні та Київська міська державні адміністрації за погодженням з регіональними радами професійно-технічної освіти. Основою для формування регіонального замовлення є середньостроковий прогноз потреби у кваліфікованих робітниках та молодших спеціалістах на ринку праці.

ВИСНОВКИ

Забезпечення аграрного сектору української економіки кваліфікованими кадрами потребує, насамперед, вирішення таких ключових проблем:

- підвищення якості сільської шкільної освіти, що передбачає подальший розвиток такого напрямку освітньої політики, як створення на селі опорних шкіл;
- розвиток механізмів регіонального замовлення на підготовку спеціалістів;
- приведення у відповідність обсягів державного та регіонального замовлення на підготовку спеціалістів з потребами економіки.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Міністерству освіти і науки України, Міністерству інформаційної політики України

- розробити План заходів щодо інформування суспільства (учителів, учнів, батьків) про необхідність, переваги і перспективи реалізації освітньої політики держави в частині створення на селі опорних шкіл з метою підвищення якості шкільної освіти, забезпечення рівної доступності подальшої освіти для сільських і міських учнів, забезпечення аграрного сектору економіки кваліфікованими фахівцями.

Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти

- розглянути і рекомендувати внести до порядку денного роботи Верховної Ради проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» задля законодавчого забезпечення запуску процесу формування механізмів регіонального замовлення на підготовку фахівців освітніми закладами.

Кабінету Міністрів України, Міністерству освіти і науки України, Державній службі статистики України, Державній службі зайнятості

- створити робочу групу для розробки Концепції державної політики щодо планування підготовки кваліфікованих фахівців для потреб вітчизняної економіки, яка передбачатиме: налагодження збору та узагальнення інформації щодо ситуації на ринку праці за конкретними спеціальностями; розробку та вдосконалення методів прогнозування потреб економіки у фахівцях; формування системи інформування закладів професійного навчання, служб профорієнтації й зайнятості щодо поточної та прогнозованої ситуації на ринку праці для коригування навчального процесу.

М.М. Карпенко

Відділ гуманітарної безпеки

Національний інститут стратегічних досліджень

квітень 2018 р.

Рис. 1

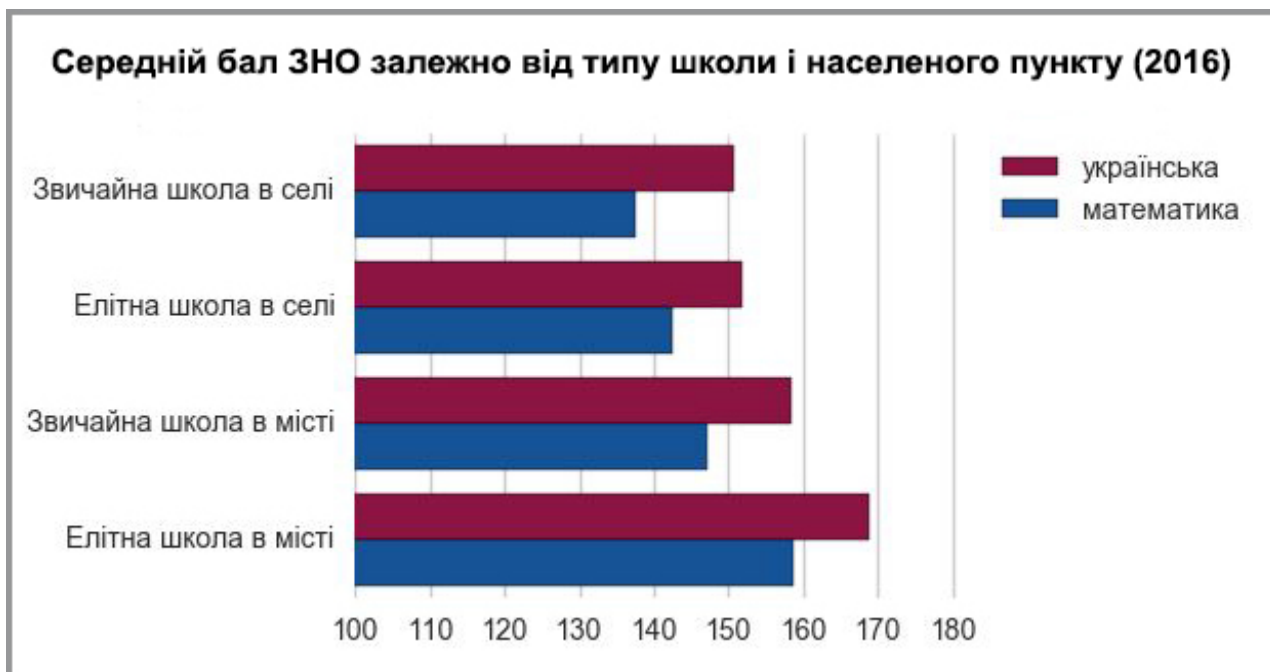

Рис. 2

Джерело: аналітичний центр CEDOS. – <https://cedos.org.ua/uk/osvita>